

ΑΝΑΣΚΟΠΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

# ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΕ ΑΣΘΕΝΕΙΣ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΗ ΝΕΦΡΟΥ: ΟΡΙΟΘΕΤΗΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Μαρία Πολυχρόνη <sup>1</sup>, Πέτρος Κολοβός <sup>2</sup>

1. Νοσηλεύτρια ΠΕ, MSc, Νεφρολογικό Κέντρο Μεσόγειος, Καλαμάτα
2. Επίκουρος Καθηγητής, Εργαστήριο Νοσηλευτικών Εφαρμογών, Τμήμα Νοσηλευτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τρίπολη

DOI: 10.5281/zenodo.7486031

Cite as: Polychroni, Maria, & Kolovos, Petros. (2022). SELF-MANAGEMENT ABILITY OF PATIENTS AFTER KIDNEY TRANSPLANTATION: A SCOPING REVIEW. *Perioperative Nursing (GORNA)*, E-ISSN:2241-3634, 11(2), 171-180. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7486031>

## Περίληψη

**Εισαγωγή:** Η μεταμόσχευση νεφρού παραμένει μια κρίσιμη επιλογή θεραπείας για ασθενείς με νεφρική νόσο τελικού σταδίου με σημαντικά πλεονεκτήματα, αφού απαιτεί τη συμμόρφωση σε μια συνεχή και πολύπλοκη «αγωγή» αυτοδιαχείρισης. **Σκοπός:** Η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την ικανότητα αυτοδιαχείρισης ασθενών μετά από μεταμόσχευση νεφρού. **Υλικό και Μέθοδος:** Επιλέχθηκε η μέθοδος της οριοθετημένης βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Η αναζήτηση πραγματοποιήθηκε στη βάση δεδομένων PubMed/Medline και Google Scholar, με λέξεις-κλειδιά: «chronic renal disease», «quality of life», «kidney transplantation», «self-management» και «renal recipients». **Αποτελέσματα:** Δέκα μελέτες πληρούσαν τα κριτήρια επιλεξιμότητας και απαντούσαν στο ερευνητικό ερώτημα της παρούσας ανασκόπησης. Από αυτές, οι μισές είχαν ποσοτικό ερευνητικό προσανατολισμό, τέσσερις ποιοτικό και μία ήταν βιβλιογραφική ανασκόπηση. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων των μελετών βρέθηκε ότι, η ικανότητα αυτοδιαχείρισης μετά τη μεταμόσχευση επικεντρώνεται στη διαχείριση των συναισθημάτων και της αυτό-αντίληψης, των κοινωνικών ρόλων, τη συμμόρφωση στη θεραπευτική αγωγή, τις επιπλοκές και τη διαχείριση της νόσου. Οι παράγοντες που συσχετίστηκαν με την αυτοδιαχείριση αφορούσαν την ηλικία, το φύλο, την οικογενειακή κατάσταση, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου, τις διαταραχές της ψυχικής υγείας και τις συναισθηματικές αλλαγές, την αυτό-αποτελεσματικότητα, τις γνώσεις για τη διαχείριση της νέας κατάστασης, το θεραπευτικό σχήμα, την κατάσταση της νεφρικής λειτουργίας, τους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες και την ύπαρξη δικτύου κοινωνικής στήριξης. **Συμπεράσματα:** Η ικανότητα αυτοδιαχείρισης συμβάλλει στη βελτίωση της αυτοφροντίδας και της ποιότητας ζωής των μεταμοσχευμένων ασθενών, καθώς καθίστανται περισσότερο ενδυναμωμένοι μέσα από την αυτονομία που αποκτούν.

**Λέξεις κλειδιά:** Χρόνια νεφρική νόσος, «ποιότητα ζωής, μεταμόσχευση νεφρού, αυτοδιαχείριση

**Υπεύθυνος Αλληλογραφίας:** Πολυχρόνη Μαρία, Δημητρίου Κούτσινα 32, Μεσσήνη, Τ.Κ 24200, Email:

[mair-](mailto:mair-)

[hpol@gmail.com](mailto:hpol@gmail.com), Κινητό: (+30) 6986816980

## REVIEW ARTICLE

# SELF-MANAGEMENT ABILITY OF PATIENTS AFTER KIDNEY TRANSPLANTATION: A SCOPING REVIEW

Maria I. Polychroni<sup>1</sup>, Petros Kolovos<sup>2</sup>

1. RN, MSc, Mesogeios Dialysis Center, Kalamata

2. Assistant Professor, Nursing Research and Practice Laboratory, Department of Nursing, University of Peloponnese, Tripolis

## Abstract

**Introduction:** Kidney transplantation remains a crucial treatment option for patients with end stage chronic renal disease with essential advantages, since it requires an adherence to a continuous and complex "treatment" of self-management. **Aim:** To investigate factors affecting the ability of self-management of patients following kidney transplantation. **Material and Method:** The methodological framework of scoping review was undertaken. The search strategy was conducted in PubMed/Medline and Google Scholar with the keywords: «chronic renal disease», «quality of life», «kidney transplantation», «self-management» and «renal recipients». Data extracted were analyzed and synthesized. **Results:** Ten citations matched the inclusion criteria and answered the current research question. Of these, half had a quantitative research orientation, four a qualitative one and one citation was a literature review. The analysis of the results of these studies revealed that the ability of self-management after transplantation focuses on the management of emotions and self-perception, social roles, compliance with the treatment, complications and disease management. Factors associated with the self-management included age, gender, marital status, personality traits, mental health disorders and emotional changes, self-efficacy, required knowledge to manage the new situation, therapeutic regimen, state of renal function after transplantation, socioeconomic factors and the existence of a social support network. **Conclusions:** The ability of self-management contributes to the improvement of the self-care process and the quality of life for transplant patients, since they become more empowered through the autonomy they acquire.

**Keywords:** Chronic renal disease, quality of life, kidney transplantation, self-management

**Corresponding author:** Polychroni Maria, Dimitriou Koutsika 32, Messini, Postal Code: 24200, email: [mair-hpol@gmail.com](mailto:mair-hpol@gmail.com)

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η έννοια της αυτοδιαχείρισης περιγράφεται πέρα από τον κοινωνικό-πολιτικό τομέα και στις περιπτώσεις δύσκολων για τον άνθρωπο καταστάσεων, τις οποίες πρέπει να αντιμετωπίσει και να διαχειριστεί. Κάθε φορά που το άτομο έρχεται αντιμέτωπο με πρωτόγνωρες καταστάσεις, οι οποίες απαιτούν προσοχή, αφοσίωση και τροποποίηση της συμπεριφοράς, είναι απαραίτητη η ανάπτυξη τεχνικών αυτορρύθμισης με σκοπό την αντιμετώπισή τους.<sup>1</sup> Η αυτοδιαχείριση έχει εφαρμοστεί στην εκπαίδευση για την υγεία και έχει αποτελέσει κεντρική έννοια σε προγράμματα προαγωγής της υγείας και εκπαίδευσης ασθενών, ιδιαίτερα σε άτομα με χρόνιες παθήσεις. Η ικανότητα αυτοδιαχείρισης επιτρέπει στο άτομο να κινητοποιηθεί και να συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων, που σχετίζονται με την υγεία του, με αποτέλεσμα να μπορεί να αναγνωρίζει και να διαχειρίζεται συμπτώματα της νόσου, να αντιλαμβάνεται τις επιπτώσεις της νόσου, τη συναισθηματική του κατάσταση, τις διαπροσωπικές του σχέσεις και να συμμορφώνεται με τη φαρμακευτική του αγωγή.<sup>2</sup> Επομένως, η αυτοδιαχείριση αποσκοπεί στο να προετοιμάσει κατάλληλα τους ασθενείς και να εξασφαλίσει τους απαραίτητους πόρους με απώτερο στόχο την αντιμετώπιση μια δύσκολης κατάστασης.

Στη διαδικασία της αυτοδιαχείρισης κεντρικό ρόλο έχει ο ασθενής, καθώς μέσα από τη δική του συμμετοχή και υπευθυνότητα θα μπορέσει να αποκτήσει τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες, που είναι απαραίτητες για τη διαχείριση μιας χρόνιας κατάστασης. Η συμμετοχή του ασθενή στο σχεδιασμό του θεραπευτικού του πλάνου ενισχύει το θεραπευτικό αποτέλεσμα, αφού γίνεται πιο ενεργός σε θέματα που τον αφορούν και παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της υγείας του. Ο ασθενής, διαμέσου της κατάλληλης πληροφόρησης για θέματα που σχετίζονται

με τη διαχείριση της φροντίδας του, καθίσταται ικανός να λαμβάνει αποφάσεις οι οποίες στηρίζονται στις αξίες, τις προσδοκίες και τις ανάγκες του μιας και μόνο το ίδιο το άτομο γνωρίζει τί πραγματικά χρειάζεται και ποιο είναι το όφελός του.<sup>3</sup>

Οι ασθενείς με χρόνια νεφρική νόσο (ΧΝΝ) αποτελούν μια σημαντική ομάδα χρονίως πασχόντων και η ΧΝΝ ένα σημαντικό πρόβλημα για τη δημόσια υγεία, που χρειάζεται πολιτική στρατηγικών παρεμβάσεων, εκπαίδευσης του υγειονομικού προσωπικού αλλά και ενθάρρυνσης περισσότερης έρευνας, προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής (ΠΖ) αυτών των ασθενών. Η μεταμόσχευση νεφρού αποτελεί τη θεραπεία εκλογής για ασθενείς που βρίσκονται στο τελικό στάδιο της νόσου, έναντι της αιμοκάθαρσης (ΑΜΚ) και της περιτοναϊκής διήθησης. Εξασφαλίζει μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής, καλύτερη ποιότητα ζωής και μικρότερο κόστος.<sup>4</sup> Μετά την επεμβατική διαδικασία οι ασθενείς βιώνουν σημαντικές αλλαγές, τόσο στη διαδικασία της φροντίδας τους όσο και σε πτυχές της καθημερινής τους ζωής. Οι αποδέκτες μοσχεύματος νεφρού θα πρέπει να προετοιμαστούν κατάλληλα για να αναλάβουν οι ίδιοι δραστηριότητες αυτοδιαχείρισης της νέας κατάστασης και να συμμετέχουν ενεργά στη μακροχρόνια και απαιτητική φροντίδα για την αποκατάστασή τους μετά τη μεταμόσχευση.<sup>4,5</sup>

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την ικανότητα αυτοδιαχείρισης ασθενών, που υποβλήθηκαν σε μεταμόσχευση νεφρού.

## ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Για τις ανάγκες της μελέτης χρησιμοποιήθηκε το μεθοδολογικό πλαίσιο της οριοθετημένης βιβλιογραφικής ανασκόπησης, όπως προτείνεται από τους Arksey και O' Malley<sup>6</sup> και Levac και συν..<sup>7</sup> Η

προσέγγιση αυτή περιγράφει έξι μεθοδολογικά στάδια, τα οποία είναι: (1) Προσδιορισμός του ερευνητικού ερωτήματος, (2) Αναζήτηση των σχετικών μελετών, (3) Επιλογή των μελετών που σχετίζονται με το ερευνητικό ερώτημα, (4) Καταγραφή των δεδομένων, (5) Συγκέντρωση, ερμηνεία και σύνοψη των αποτελεσμάτων και (6) Διαπραγμάτευση με τα ενδιαφερόμενα μέρη (προαιρετικό). Στην παρούσα ανασκόπηση το στάδιο 6 δεν έχει συμπεριληφθεί στον ερευνητικό σχεδιασμό της μελέτης.

Η αναζήτηση μελετών πραγματοποιήθηκε στην ηλεκτρονική βάση δεδομένων PubMed και τη μηχανή αναζήτησης Google Scholar. Οι όροι και λέξεις-κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν στην αναζήτηση είναι: «*chronic renal disease*», «*quality of life*», «*kidney transplantation*», «*self-management*», «*renal recipients*», «*χρόνια νεφρική νόσος*», «*χρόνια νεφρική ανεπάρκεια*», «*ποιότητα ζωής*», «*μεταμόσχευση νεφρού*», «*αυτοδιαχείριση*», «*μεταμοσχευθέντες νεφρού*». Οι λέξεις-κλειδιά χρησιμοποιήθηκαν σε συνδυασμό με βάση τους τελεστές κατά Boolean («AND», «OR»). Τα κριτήρια ένταξης στη συγκεκριμένη ανασκόπηση ήταν: ερευνητικές μελέτες με ποσοτικό και ποιοτικό ερευνητικό προσανατολισμό εφαρμοσμένες σε ανθρώπους (ενήλικες και παιδιατρικούς ασθενείς), συστηματικές ανασκοπήσεις και μετα-αναλύσεις, καθώς και αναφορές συναφείς με το θέμα της μελέτης, δημοσιευμένες σε επιστημονικά περιοδικά στα Αγγλικά και τα Ελληνικά από τον Ιανουάριο 2000 έως το Δεκέμβριο 2019 με ελεύθερη πρόσβαση στο πλήρες κείμενο της μελέτης. Από την ανασκόπηση αποκλείστηκαν μελέτες οι οποίες δεν είχαν συνάφεια με το ερευνητικό ερώτημα, όπως και μελέτες οι οποίες διερευνούσαν την ΠΖ και την αυτοδιαχείριση ασθενών με ΧΝΝ και μεταμοσχευμένων ασθενών όχι, όμως, νεφρού. Επίσης, κριτήριο αποκλεισμού αποτέλεσε και η χρονολογία δημοσίευσης μιας και εμφανίστηκαν άρθρα τα οποία δεν πληρούσαν το συγκεκριμένο κριτήριο, αναφορικά με το έτος δημοσίευσης.

Εφαρμόζοντας την παραπάνω στρατηγική

αναζήτησης και με βάση τα κριτήρια εισόδου και αποκλεισμού από την ανασκόπηση άρθρων, ο αριθμός των αναφορών, που συμπεριλήφθησαν στην παρούσα ανασκόπηση ήταν δέκα μελέτες. Οι μελέτες αυτές αφορούσαν τη διερεύνηση των παραγόντων που σχετίζονται με την ικανότητα αυτοδιαχείρισης των μεταμοσχευμένων ασθενών και απαντούσαν στο ερευνητικό ερώτημα της παρούσας ανασκόπησης. Πραγματοποιήθηκε η περιγραφή και η ανάλυση των αναφορών που έχουν συμπεριληφθεί στη μελέτη και καταγράφηκαν τα αποτελέσματα. Ακολούθησε η σύνθεση και η ερμηνεία των ευρημάτων των μελετών.

## ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

### Περιγραφικά χαρακτηριστικά μελετών

Ο Πίνακας 1 περιγράφει τις δέκα μελέτες, που αναφέρονται στους παράγοντες που επηρεάζουν την ικανότητα αυτοδιαχείρισης των ασθενών μετά από νεφρική μεταμόσχευση. Οι δύο μελέτες πραγματοποιήθηκαν στην Ευρώπη,<sup>8,9</sup> ενώ οι υπόλοιπες, σε χώρες όπως η Αυστραλία,<sup>5,10</sup> οι Η.Π.Α.,<sup>11-13</sup> η Κίνα,<sup>14</sup> η Ταϊβάν<sup>15</sup> και το Ιράν.<sup>16</sup> Πέντε μελέτες είχαν ποιοτικό ερευνητικό προσανατολισμό όπου η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με συνεντεύξεις,<sup>5,8,9,11,12</sup> οι τέσσερις ποσοτικό ερευνητικό προσανατολισμό όπου έγινε χρήση κλιμάκων και ερωτηματολογίων<sup>13-16</sup> και η μία μελέτη ήταν συστηματική ανασκόπηση και περιλάμβανε πενήντα μελέτες στην ανάλυσή της.<sup>10</sup> Στις ποσοτικές μελέτες ο αριθμός των συμμετεχόντων κυμαινόταν από 50<sup>13</sup> έως 483<sup>14</sup> μεταμοσχευμένους ασθενείς, ενώ στις ποιοτικές από 12<sup>8</sup> έως 82.<sup>12</sup>

### Παράγοντες που επηρεάζουν την ικανότητα αυτοδιαχείρισης των ασθενών μετά από μεταμόσχευση νεφρού

Σκοπός των περισσότερων μελετών της παρούσας ανασκόπησης ήταν η διερεύνηση των παραγόντων που επηρεάζουν την αυτοδιαχείριση και την αυτοφροντίδα, η περιγραφή των αντιλήψεων σχετικά με την αυτοδιαχείριση και ο τρόπος που η αυτοδιαχείριση επηρεάζει την ΠΖ. Η διερεύνηση της ικανότητας

αυτοδιαχείρισης από μεταμοσχευμένους ασθενείς στην πρώιμη φάση μετά την επέμβαση (6,5 μήνες) έχει μελετηθεί σε δείγμα 12 μεταμοσχευμένων ενήλικων ασθενών στη μελέτη των Schmid-Mohler και συν.,<sup>8</sup> (2014). Τα αποτελέσματα της μελέτης αυτής έδειξαν ότι, οι ασθενείς αμφισβήτησαν σε μεγάλο βαθμό την επερχόμενη αβεβαιότητα και την δυσκολία αντιμετώπισής της, γεγονός που είχε σημαντικό αντίκτυπο στην καθημερινότητά τους. Η διαχείριση συναισθημάτων περιλάμβανε την αντιμετώπιση της αβεβαιότητας και της απογοήτευσης. Επιπλέον, οι ασθενείς έπρεπε να διαχειριστούν και τις αλλαγές στην αυτό-αντίληψή τους. Η διαχείριση των ρόλων ζωής αφορούσε κυρίως την προσαρμογή στις διαπροσωπικές σχέσεις, τις επαγγελματικές αλλαγές και τις αλληλεπιδράσεις με τους επαγγελματίες υγείας. Η λήψη της φαρμακευτικής αγωγής, η διαχείριση των συμπτωμάτων, η υιοθέτηση νέων συμπεριφορών και η κατανόηση της πορείας της νόσου αποτελούσαν περαιτέρω καθήκοντα με τα οποία θα έπρεπε να επιφορτιστεί ο ασθενής. Οι περισσότεροι ασθενείς στη μελέτη αυτή επισήμαναν την ανάγκη τα προγράμματα αυτοδιαχείρισης για τους λήπτες μοσχευμάτων νεφρού να επικεντρωθούν στην ενίσχυση της αυτοδιαχείρισης των ασθενών αναφορικά με τη συναισθηματική διακύμανση και την αποκατάσταση της σταθερότητάς τους στην καθημερινή ζωή.<sup>8</sup>

Αντίστοιχη μελέτη, που πραγματοποιήθηκε σε 360 μεταμοσχευμένους ασθενείς για τον προσδιορισμό των προοπτικών αυτοδιαχείρισης, έδειξε πως σημαντικοί προγνωστικοί παράγοντες αυτοδιαχείρισης μεταξύ των ληπτών νεφρού ήταν η ηλικία, το φύλο, η διάρκεια και ο τύπος αιμοκάθαρσης πριν από τη μεταμόσχευση, το χρονικό διάστημα που έχει περάσει από τη μεταμόσχευση και η οικογενειακή κατάσταση. Επίσης, στη μελέτη αυτή βρέθηκε ότι οι ασθενείς μετά τη μεταμόσχευση νεφρού είχαν μέτρια ικανότητα αυτοδιαχείρισης. Το εύρημα αυτό επισημαίνει την ανάγκη για την ανάπτυξη κατάλληλων παρεμβάσεων με σκοπό τη βελτίωση της αυτοδιαχείρισης μεταξύ των

μεταμοσχευμένων.<sup>16</sup>

Οι ηλικιωμένοι λήπτες μοσχεύματος νεφρού βρέθηκε να είναι ευαίσθητοι σε γνωστικές διαταραχές, αδυναμία και επιπλοκές που σχετίζονται με την ανοσοκαταστολή και την απόρριψη του μοσχεύματος, γεγονός που έχει αντίκτυπο στην ικανότητα αυτοδιαχείρισης. Σε μελέτη που πραγματοποιήθηκε στην Αυστραλία σε ηλικιωμένους μεταμοσχευμένους ασθενείς (65-80 ετών), οι ασθενείς περιέγραψαν την εμπειρία τους από τη μεταμόσχευση νεφρού, την αυτοδιαχείριση και τις κατάλληλες στρατηγικές που ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι ασθενείς ένιωσαν να αποκαθίσταται η ζωτικότητα και η ανθεκτικότητά τους και να θέλουν να «αγκαλιάσουν» τη ζωή μέσω της προσωπικής αυτό-βελτίωσής τους. Επίσης, δήλωσαν ότι, μπορούσαν να διαχειριστούν τις συναισθηματικές εναλλαγές αποδίδοντας τους στη γήρανση και να αποδεχτούν τους λειτουργικούς περιορισμούς, διατηρώντας την ευθύνη της θεραπείας τους. Έδωσαν προτεραιότητα στην επιβίωση του μοσχεύματος αντιμετωπίζοντας άλλες παθολογικές καταστάσεις, τους επώδυνους περιορισμούς, την απογοήτευση, τις ανησυχίες, τις παρενέργειες, ενώ θεώρησαν πως η ύπαρξή τους έχει αξία μέσω της αυτονομίας τους. Αισθάνθηκαν ικανοί να απολαύσουν τη ζωή τους και να ζήσουν στη νέα τους πραγματικότητα μέσα από την ανάληψη των ευθυνών της αυτοδιαχείρισής τους.<sup>5</sup>

Στη μελέτη των Gordon και συν.,<sup>12</sup> (2009) για τη διερεύνηση των στάσεων, των φραγμών και των στρατηγικών επαρκούς αυτοφροντίδας και αυτοδιαχείρισης, έπειτα από μεταμόσχευση νεφρού, βρέθηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ασθενών μπορούν να ελέγξουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την πρόσληψη υγρών και να ακολουθήσουν μέτρια έως τακτική σωματική δραστηριότητα. Επιπλέον, προσπάθησαν να σχεδιάσουν δημιουργικές στρατηγικές για την έναρξη και διατήρηση επαρκούς ενυδάτωσης, τη σωματική δραστηριότητα και τη διατροφή. Πολλοί ασθενείς, επίσης, ανέφεραν εμπόδια στην

αυτοεξηγηρέτηση, επισημαίνοντας πως είναι κάτι που πρέπει να βελτιώσουν προκειμένου να διαχειριστούν τη μεταμόσχευσή τους.<sup>12</sup>

Σε άλλη μελέτη που πραγματοποιήθηκε στη Ταϊβάν για τη διερεύνηση των στρατηγικών αυτό-αποτελεσματικότητας και τον τρόπο που επηρεάζουν την αυτοδιαχείριση και κατ' επέκταση την ΠΖ σε 150 ενήλικες λήπτες νεφρού, βρέθηκε ότι, οι ασθενείς με υψηλότερη αυτο-αποτελεσματικότητα είχαν καλύτερη αυτοδιαχείριση και καλύτερη εμπειρία σχετικά με την ΠΖ τους. Επίσης, οι συμμετέχοντες με υψηλότερη αυτό-αποτελεσματικότητα είχαν υψηλότερα ποσοστά, όσον αφορά την επίλυση των προβλημάτων τους και την ικανότητα αυτοδιαχείρισής τους. Η αυτο-αποτελεσματικότητα επηρέασε άμεσα την αυτοεξηγηρέτηση και έμμεσα τη συνιστώσα της ψυχικής υγείας της ΠΖ.<sup>15</sup>

Η μελέτη των Been-Dahmen και συν.,<sup>9</sup> (2018) διερεύνησε τις προκλήσεις της αυτοδιαχείρισης και την ανάγκη υποστήριξης που αντιμετωπίζουν οι μεταμοσχευμένοι νεφροπαθείς. Στη μελέτη συμμετείχαν 41 λήπτες μοσχεύματος νεφρού και τα αποτελέσματα έδειξαν ότι, οι προκλήσεις μετά τη μεταμόσχευση περιλάμβαναν την αντιμετώπιση από τον περίγυρο ως έναν «ειδικό» πλέον ασθενή, την προσαρμογή στις καθημερινές δραστηριότητες, τη συνεργασία με το σύστημα υγείας, την αντιμετώπιση των κοινωνικών συνεπειών, την αντιμετώπιση των συναισθημάτων που σχετίζονταν με τη μεταμόσχευση και τη βελτίωση της εικόνας του εαυτού. Για να αντιμετωπίσουν αυτές τις προκλήσεις, οι συμμετέχοντες επιθυμούσαν να λάβουν ειδικές γνώσεις και οδηγίες, να μοιραστούν προσωπικές εμπειρίες, να συζητήσουν, όχι μόνο ιατρικά, αλλά συναισθηματικά και κοινωνικά θέματα και να ενθαρρυνθούν μέσω της θετικής ανατροφοδότησης.<sup>9</sup> Σε μια άλλη μελέτη στις Η.Π.Α. διερευνήθηκε η ικανότητα αυτοδιαχείρισης σχετικά με τη λήψη των φαρμάκων σε 16 ενήλικες λήπτες μοσχεύματος νεφρού και βρέθηκε πως οι ασθενείς είχαν παρόμοια συμπεριφορά, συνέπεια και έλεγχο όσον αφορά την καθημερινή φαρμακευτική

τους αγωγή, καθώς και την αντιμετώπιση τυχόν παρενεργειών. Ήταν σε θέση να προγραμματίσουν, να οργανώσουν και να είναι ενεργοί συμμετέχοντες στη διαχείριση της αγωγής τους, αν και η πλειονότητα των ασθενών ανέφεραν πως είχαν παραλείψει να λάβουν δόση του φαρμάκου τους τουλάχιστον μια φορά.<sup>11</sup>

Η συμμετοχή σε προγράμματα υποστήριξης σχετικά με την αυτοδιαχείριση σε ασθενείς με νεφρικό μόσχευμα με σκοπό να ενισχυθεί η αυτονομία τους και να μειωθεί ο αριθμός των επισκέψεών τους στο νοσοκομείο έχει διερευνηθεί στην επιστημονική βιβλιογραφία. Στη μελέτη των Wang και συν.,<sup>13</sup> (2017) 50 μεταμοσχευμένοι ασθενείς αξιολογήθηκαν πριν και μετά την παρακολούθηση προγραμμάτων αυτοδιαχείρισης για 4 μήνες, προκειμένου να διερευνηθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν την αποδοχή τους από τους ασθενείς. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως μετά την παρακολούθηση η εμπιστοσύνη στον εαυτό, το προσδόκιμο επιβίωσης και η βελτίωση της συμπεριφοράς μεταβλήθηκαν προς το καλύτερο και ότι, οι ασθενείς ήταν διατεθειμένοι να παρακολουθήσουν τα προγράμματα ώστε να βελτιωθεί η καθημερινότητά τους.<sup>13</sup>

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την αυτοδιαχείριση των ασθενών που έχουν υποβληθεί σε μεταμόσχευση νεφρού μελετήθηκαν από τους Xie και συν.,<sup>14</sup> (2019) σε μελέτη στην Κίνα, όπου συμμετείχαν 483 μεταμοσχευμένοι ασθενείς. Η συνολική κλίμακα αυτοδιαχείρισης βρέθηκε να είναι αρκετά υψηλή με τη μόνη δυσκολία να αποτελεί η διαχείριση του κοινωνικού περιγυρού. Δείκτες που συσχετίστηκαν με την αυτοδιαχείριση ήταν η κοινωνική υποστήριξη, η επαγγελματική ενασχόληση, το εισόδημα, η νεφρική λειτουργικότητα μετεγχειρητικά και η κατάθλιψη. Η συνολική αυτοδιαχείριση των ασθενών ήταν μέτρια και η ψυχολογική τους κατάσταση δεν βρέθηκε αισιόδοξη. Επισημάνθηκε η σημασία της ψυχολογικής παρέμβασης, αφού βρέθηκε πως συμβάλλει ουσιαστικά στην καλύτερη αυτοδιαχείριση. Το γεγονός αυτό τονίζει την ανάγκη ενίσχυσης αυτού του παράγοντα, ο οποίος θα

μπορούσε να αποτελέσει μια ουσιαστική μέθοδο βελτίωσης της αυτοδιαχείρισης.<sup>14</sup>

Τέλος, η βιβλιογραφική ανασκόπηση των Jamieson και συν.,<sup>10</sup> (2016) σκοπό είχε να διερευνήσει τα κίνητρα, τις προκλήσεις και τις στάσεις ασθενών που είχαν υποβληθεί σε μεταμόσχευση νεφρού. Στην ανασκόπηση αυτή συμπεριλήφθησαν 50 μελέτες από 19 χώρες και συμμετείχαν στην ανάλυση συνολικά 1.238 ασθενείς, ηλικίας από 18 έως 82 ετών. Στα κύρια συμπεράσματα της μελέτης αυτής αναφέρεται ότι η αυτο-αποτελεσματικότητα και το αίσθημα κοινωνικής ευθύνης αποτελούν ουσιαστικά κίνητρα για την αυτοδιαχείριση. Επίσης, οι σύνθετες παρεμβάσεις που περιλαμβάνουν την εξατομικευμένη φροντίδα, την εκπαίδευση, την ψυχοκοινωνική υποστήριξη, τα βοηθήματα λήψης αποφάσεων και τα μέσα αυτο-παρακολούθησης μπορούν να ενθαρρύνουν την ικανότητα αυτοδιαχείρισης και τη βελτίωση των αποτελεσμάτων της μεταμόσχευσης.<sup>10</sup>

## ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ο βαθμός στον οποίο η οριοθετημένη βιβλιογραφική ανασκόπηση επιδιώκει να παράσχει λεπτομερή κάλυψη της διαθέσιμης βιβλιογραφίας εξαρτάται από το σκοπό της ίδιας της ανασκόπησης. Μέσω του συγκεκριμένου είδους μελέτης, που αποτελεί και τον τρόπο διεξαγωγής της παρούσας ανασκόπησης, υπάρχει η δυνατότητα να προσδιοριστούν η έκταση, το εύρος και η φύση της ερευνητικής δραστηριότητας και να περιγραφούν λεπτομερώς τα ευρήματα για το συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα. Επίσης, μπορεί να γίνει μια προκαταρκτική χαρτογράφηση της βιβλιογραφίας για να προσδιοριστεί εάν είναι εφικτή ή όχι η συστηματική ανασκόπηση του θέματος ή επιμέρους πτυχών του και να παρουσιαστούν τα συμπεράσματα από την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Τέλος, παρέχει τη δυνατότητα να εντοπιστούν ελλείψεις και κενά που υπάρχουν στην υπάρχουσα συναφή βιβλιογραφία.<sup>6</sup>

Από την εφαρμογή της συγκεκριμένης στρατηγικής αναζήτησης βρέθηκε ένα σύνολο μελετών που σκοπό

είχε να περιγράψουν τα κίνητρα, τις προκλήσεις και τις στάσεις των ληπτών μοσχεύματος νεφρού όσον αφορά την έννοια της αυτοδιαχείρισης. Τα αποτελέσματα των μελετών αυτών<sup>5,8-11</sup> έδειξαν πως οι ασθενείς αισθάνονταν ενδυνάμωση (αυτονομία, επίτευξη κυριότητας, δημιουργία επιτεύξιμων στόχων, επίλυση προβλημάτων και προσαρμοστικότητα), φόβο για ανεπιθύμητες επιπλοκές (αναπόφευκτη απόρριψη μοσχεύματος, επιστροφή στην AMK, μελλοντική νοσηρότητα) και κοινωνική και συναισθηματική ευαλωτότητα (απογοήτευση, αμηχανία, παρενέργειες, οικονομικές δυσκολίες). Η ενίσχυση της αυτο-αποτελεσματικότητας και της κοινωνικής ευθύνης αποτελούσαν ισχυρά κίνητρα για την αυτοδιαχείριση, αν και η υπερβολική ενασχόληση θα μπορούσε να οδηγήσει και σε αρνητικές συνέπειες και να επιβαρύνει τους ασθενείς ψυχικά και σωματικά.<sup>13-15</sup>

Παράγοντες, όπως τα χαρακτηριστικά του ασθενή, η προσαρμογή στη νέα καθημερινότητα, η βελτίωση της προσωπικής εικόνας, το επάγγελμα, το εισόδημα, η καλή συνεργασία με το σύστημα υγείας καθώς και η ψυχολογική παρέμβαση, βρέθηκε να παίζουν σημαντικό ρόλο στην ικανότητα αυτοδιαχείρισης των ασθενών μετά τη μεταμόσχευση νεφρού και κρίνεται αναγκαίο να λαμβάνονται υπόψη στο σχεδιασμό παρεμβάσεων και στρατηγικών βελτίωσης της φροντίδας αυτών των ασθενών.<sup>5,8-11,16</sup> Επιπλέον, η ικανότητα αυτοδιαχείρισης βρέθηκε να επηρεάζει σημαντικά την ΠΖ, τον τρόπο ζωής και την καθημερινότητα ασθενών που έχουν υποβληθεί σε μεταμόσχευση νεφρού. Είναι εμφανές ότι, η καλή ψυχική υγεία και η δυνατότητα διαχείρισης, τόσο των σωματικών αλλαγών όσο και των ψυχολογικών μεταβολών, συμβάλλει στη βελτίωση της ΠΖ και του τρόπου ζωής των ασθενών.<sup>13-15</sup>

Η μεταμόσχευση νεφρού προσφέρει καλύτερα αποτελέσματα σε σύγκριση με την AMK, αλλά απαιτεί από τους ασθενείς να συμμορφώνονται με μια συνεχή «αγωγή» αυτοδιαχείρισης. Η ικανότητα αυτοδιαχείρισης των μεταμοσχευμένων ασθενών συμβάλλει στη βελτίωση της ΠΖ των ασθενών αυτών μιας και η

ικανότητα να έχουν ενεργό ρόλο στη θεραπεία τους και να είναι σε θέση να λαμβάνουν αποφάσεις μόνοι τους βελτιώνει σημαντικά την ΠΖ τους.<sup>5,9,10</sup> Επιπλέον, όταν οι ασθενείς είναι ικανοί να διαχειριστούν μόνοι τους τις διακυμάνσεις των συναισθημάτων τους αισθάνονται περισσότερο αυτόνομοι, γεγονός που τους δίνει το θάρρος να υιοθετήσουν τέτοιες συμπεριφορές.<sup>15</sup> Οι αλλαγές στην αυτο-αντίληψη των ασθενών μετά την επέμβαση καθορίζουν σε μεγάλο ρόλο την ΠΖ τους.<sup>8</sup>

Προκλήσεις μετά τη μεταμόσχευση όπως η προσαρμογή στις καθημερινές δραστηριότητες, η συνεργασία με το σύστημα υγείας, η αντιμετώπιση των κοινωνικών συνεπειών, η αντιμετώπιση των συναισθημάτων και η αποδοχή της εικόνας του εαυτού απαιτούν υψηλό επίπεδο αυτοδιαχείρισης από τον ασθενή. Τα ευρήματα της παρούσας ανασκόπησης έδειξαν πως η πλειονότητα των μεταμοσχευμένων ασθενών έχει την ικανότητα να επιτύχει ένα καλό επίπεδο αυτοδιαχείρισης μέσω της αυτονομίας και της αυτό-αποτελεσματικότητας. Όταν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που μπορεί να προκύψουν, να διαχειριστούν τις ψυχικές διακυμάνσεις, να συμμορφώνονται με το ανοσοκατασταλτικό σχήμα, να επιλύουν προβλήματα, να έχουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και να εκφράζουν ζητήματα που τους προβληματίζουν, αναπτύσσουν ικανότητες αυτοδιαχείρισης, οι οποίες συμβάλλουν στη διατήρηση ή και βελτίωση της ΠΖ τους. Πολλές φορές, η συμμετοχή σε προγράμματα αυτοδιαχείρισης ενισχύει την προσωπική προσπάθεια και επιτυγχάνεται πιο γρήγορα το επιθυμητό αποτέλεσμα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια της ενδυνάμωσης του ασθενή-λήπτη υπηρεσιών υγείας αποκτά σημασία. Η ενδυνάμωση προάγει την αυτό-αποτελεσματικότητα, την αίσθηση του ελέγχου, την αυτοεκτίμηση, την αυτονομία, την ενεργητική συμμετοχή, την αυτοδιαχείριση και την απόκτηση γνώσεων, γεγονός, που διασφαλίζει την παροχή εξατομικευμένης στο άτομο ολοκληρωμένης φροντίδας.<sup>17</sup>

Η μελέτη της ΠΖ των ασθενών με ΧΝΝ έχει βρεθεί

στο επίκεντρο της επιστημονικής βιβλιογραφίας.<sup>18-22</sup> Προτείνεται δε περαιτέρω η ερευνητική μελέτη των παραγόντων, που βρέθηκε να επηρεάζουν την αυτοδιαχείριση των ασθενών που έχουν υποβληθεί σε μεταμόσχευση νεφρού, με τον κατάλληλο σχεδιασμό συστηματικών ανασκοπήσεων και κλινικών μελετών. Απώτερος στόχος η βελτίωση της ΠΖ των ασθενών αυτών μετά τη μεταμόσχευση με την εφαρμογή των ευρημάτων στην καθημερινή κλινική πρακτική αλλά και την ενσωμάτωσή τους στο σχεδιασμό πολιτικής για την υγεία.

### ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Κατά τη διεξαγωγή της παρούσας οριοθετημένης βιβλιογραφικής ανασκόπησης και με βάση τα κριτήρια εισαγωγής προκύπτουν μερικοί περιορισμοί. Αρχικά, η επιλογή των άρθρων έγινε μόνο από δύο βάσεις δεδομένων. Η αναζήτηση σε περισσότερες βάσεις πιθανότατα θα οδηγούσε και σε άλλες μελέτες. Επιπλέον, η επιλογή άρθρων μόνο στην αγγλική και την ελληνική γλώσσα αποκλείει μελέτες που έχουν γραφεί σε άλλη γλώσσα. Τέλος, ο χρονικός περιορισμός αποκλείει μελέτες συναφείς με το ερευνητικό ερώτημα αφού βρέθηκαν και μελέτες πριν το χρονικό διάστημα που έχει οριστεί.

### ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αυτοδιαχείριση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην καθημερινή ζωή των μεταμοσχευμένων ασθενών, μιας και καθημερινά πρέπει να συμμετέχουν στη φροντίδα τους και τη λήψη σημαντικών αποφάσεων για τη ζωή τους. Η ικανότητα αυτοδιαχείρισης συμβάλει στη βελτίωση της αυτοφροντίδας και της ποιότητας ζωής των ασθενών αυτών, αφού οι ίδιοι αισθάνονται μεγαλύτερη ενδυνάμωση μέσω της αυτονομίας που αποκτούν.

Λαμβάνοντας υπόψη τους παράγοντες που επηρεάζουν την αυτοδιαχείριση των ασθενών αυτών, μπορούν να σχεδιαστούν κατάλληλες παρεμβάσεις που εστιάζουν στην εξατομικευμένη και ολιστική φροντίδα, την



εκπαίδευση, την ψυχοκοινωνική υποστήριξη, τη χρήση βοηθημάτων λήψης αποφάσεων και μέσω αυτο-παρακολούθησης, ώστε να προάγουν την ικανότητα

αυτοδιαχείρισης και να συμβάλλουν στη βελτίωση των κλινικών αποτελεσμάτων της μεταμόσχευσης.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Kanfer R., Kanfer F.H. Goals and self-regulation: Applications of theory to work settings. *Advances in Motivation and Achievement*.1991;(7):287-326.
2. McGowan P. Self-Management: A Background Paper. *Telus*. 2005;(34):10-20.
3. Kolovos P., Sourtzi P. Patient Participation in health care. *Nosileftiki*. 2007;46(1):38-47.
4. Ζυγά Σ. Χρόνια νεφρική νόσος και ποιότητα ζωής. Εκδ., Βήτα Αθήνα, 2017.
5. Pinter J., Hanson C.S., Chapman J.R., Wong G., Craig J.C., Schell J.O., Tong A. Perspectives of older kidney transplant recipients on kidney transplantation. *Clinical Journal of the American Society of Nephrology*.2017;12(3):443-453.
6. Arksey H., O'Malley L. Scoping studies: towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*. 2005;8(1):19-32.
7. Levac D., Colquhoun H., O'Brien K.K. Scoping studies: advancing the methodology. *Implementation science*. 2010;5(1):1-9.
8. Schmid-Mohler G., Schäfer-Keller P., Frei A., Fehr T., Spirig R. A mixed-method study to explore patients' perspective of self-management tasks in the early phase after kidney transplant. *Progress in Transplantation*.2014;24(1):8-18.
9. Been-Dahmen J.M., Grijpma J.W., Ista E., Dwarswaard J., Maasdam L., Weimar W., et al. Self-management challenges and support needs among kidney transplant recipients: A qualitative study. *Journal of Advanced Nursing*. 2018;74(10):2393-2405.
10. Jamieson N.J., Hanson C.S., Josephson M.A., Gordon E.J., Craig J.C., Halleck F., et al. Motivations, challenges, and attitudes to self-management in kidney transplant recipients: a systematic review of qualitative studies. *American Journal of Kidney Diseases*. 2016;67(3):461-478.
11. Russell C.L., Kilburn E., Conn V.S., Libbus M.K., Ashbaugh C. Medication-taking beliefs of adult renal transplant recipients. *Clinical Nurse Specialist*. 2003;17(4): 200-208.
12. Gordon E.J., Prohaska T.R., Gallant M., Siminoff L.A. Self-care strategies and barriers among kidney transplant recipients: a qualitative study. *Chronic Illness*. 2009;5(2):75-91.
13. Wang W., van Lint C.L., Brinkman W.P., Rövekamp T.J., van Dijk S., van der Boog P.J., et al. Renal transplant patient acceptance of a self-management support system. *BMC Medical Informatics and Decision Making*. 2017;17(1):58.
14. Xie J., Liu J., Liu M., Yan J., Ding S., Ma K. Self-management and Related Psychosocial Variables Among Renal Transplant Patients. In *Transplantation Proceedings*. 2019;51(3):734-741.
15. Weng L.C., Dai Y.T., Huang H.L., Chiang Y.J. Self-efficacy, self-care behaviours and quality of life of kidney transplant recipients. *Journal of Advanced Nursing*. 2010;66(4):828-838.
16. Khezerloo S., Mahmoudi H., Nia H.S., Vafadar Z. Predictors of Self-Management among Kidney Transplant Recipients. *Urology Journal*. 2019;16(4):366-370.
17. Copanitsanou P., Sourtzi P., Lemonidou Ch. The Theory of Empowerment for Healthcare Service's Users- Narrative Review. *Nursing Care & Research*. 2020;56 (1):62-75.
18. Θεοφίλου Π., Παναγιωτάκη Ε. Παράγοντες επίδρασης στην ποιότητα ζωής ατόμων με χρόνια

- νεφρική ανεπάρκεια τελικού σταδίου. Ζωή απόμων με χρόνια νεφρική ανεπάρκεια τελικού σταδίου, Νοσηλευτική. 2010;49(2):174-181.
19. Theofilou P. Quality of life in end stage renal disease: a qualitative analysis. *Interscientific Health Care*. 2011;3(2):70-80.
20. Leni A.E., Tourkogianni M., Areti Stavropoulou A., Zidianakis Z. Quality of life of patients with chronic kidney disease. *Perioperative Nursing*. 2013;2(2):84-92.
21. Zyga S., Alikari V., Sachlas A., Stathoulis J., Aroni A., Theofilou P., Panoutsopoulos G. Management of pain and quality of life in patients with chronic kidney disease undergoing hemodialysis. *Pain Management Nursing*. 2015;16(5):712-720.
22. Tsalamata K., Kalogianni A., Panoutsopoulos, G., Kolovos P., Zyga S., Pavlatou N., et al. Anxiety and depression in renal transplant recipients. *Perioperative nursing (GORNA)*.2022;11(1):102-115.